

Таким чином, з метою активізації діяльності щодо запобігання злочинам з особистими важливими документами варто і в подальшому досліджувати та вивчати не лише причини та умови вчинення злочину, а в тому числі фактори, які впливають на формування антигромадської установки особистості злочинця який вчинив злочин з особистим важливим документом.

Список використаних джерел

1. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика [у 3-х кн.]. – Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. – К. : ВД «Ін Юре», 2007. – 424 с.
2. Курилюк Ю.Б. Соціальна зумовленість злочинності в сучасному суспільстві / Курилюк Ю.Б. // Юридична наука. – 2014. – С. 53–64.
3. Курс кримінології: Загальна частина: Підручник: У 2 кн. / Джужа О.М., Михайленко П.П., Кулик О.Г. та ін.; За заг. ред. О.М. Джужі. –К.: Юрінком Інтер, 2001. – Кн.1. – 352 с.
4. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В. В. Голіни. – 2-ге вид. перероб. і доп. – Х.: Право, 2009. – 288 с.
5. Денисов С.Ф. Детермінанти злочинності і моделі кримінологічної превенції злочинів молоді: Монографія / С.Ф. Денисов. – Запоріжжя : Класич. приват. ун-т, 2010. – 396 с.
6. Бесчасний В. Кримінологічний аналіз сучасних тенденцій злочинності в Україні / Бесчасний В.. // Підприємство, господарство і право. Кримінологія.. – 2017. – №2. – С. 245–250.

Сюравчик Валерій Григорович,

старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем превентивної діяльності та запобігання корупції ННІ № 3 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

АСПЕКТИ ЗАПОБІГАННЯ САМОГУБСТВУ ЯК СОЦІОЛОГО-КРИМІНОЛОГІЧНОМУ ЯВИЩУ

Анотація. Проведено аналіз самогубства як соціальної проблеми суспільства та кримінологічного явища, його причин та умов. Проаналізовано статистику Всесвітньої організації охорони здоров'я щодо вчинення самогубств у світі. Розглянуто окремі аспекти запобігання самогубству.

Ключові слова: самогубство; причини самогубства; соціолого-кримінологічне явище; запобігання самогубству.

Summary. The analysis of suicide as a social problem of a society and a criminological phenomenon, its causes and conditions is carried out.

The statistics of the World Health Organization concerning suicides in the world are analyzed. Some aspects of suicide prevention are considered.

Keywords: suicide; causes of suicide; sociological and criminological phenomenon; Prevention of Suicide.

Щороку 10 вересня у світі відзначається Світовий день запобігання самогубствам. Україна входить до десятки країн з найвищими показниками самогубств. Тож необхідно всіма способами привертати увагу до цієї кричущої проблеми. Адже не всі можуть говорити про це відкрито, інколи – це навіть тема-табу. Як зазначила міністр охорони здоров'я України Уляна Супрун на своїй сторінці у соціальній мережі Facebook, таке ставлення до проблеми стає причиною появи стигми у суспільстві, і люди, які потребують допомоги, бояться за нею звернутися [1].

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), у світі щороку близько 800 тис. людей закінчують життя самогубством, це стається кожні 40 с. Кожна з таких втрат – велика трагедія, яка зачіпає життя тисячі сімей та має суттєві негативні наслідки для суспільства. У разі більше людей намагаються скоїти самогубство, але, на щастя, їх вдається врятувати [1].

Проблема запобігання самогубствам у світі, так само як і в Україні, є надзвичайно актуальною. Для України середній показник – 22 суїциди на 100 тис. чоловік. Згідно статистичних даних це менше, ніж у Росії та Білорусії, але ж значно більше ніж у Польщі, Франції чи Австралії. За даними ВООЗ, станом на 2005 р. Україна опинилася в першій десятці країн світу з найбільш високим рівнем самогубств [2].

Згідно з опублікованими ВООЗ, близько 800 тис. людей померли у 2016 р. через суїцид, що відповідає 10,8 самогубств на кожні 100 тис. населення. Рівень самогубств у європейському регіоні ще вищий, він досягає 13 випадків на 100 тис. осіб обох статей, примітно, що понад 20 – серед чоловіків (до речі, найбільший цей показник у таких регіонах, як Литва та Російська Федерація, де кількість самогубств серед чоловіків перевищує 40 на 100 000 [3]).

Зазначимо, що Конституція України своїм головним пріоритетом, найвищою соціальною цінністю визнала людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку [4, ст. 3]. Ці природні та незаперечні цінності і права є пріоритетними об'єктами захисту та забезпечення з боку держави, державних органів, установ та громадських організацій.

Як зазначає Ткачова О. В. [5, с. 181–182], Україна як соціальна і правова держава, гарантуючи кожному громадянину недоторканність і безпеку, захист здоров'я й життя і визнаючи це чи не найголовнішими пріоритетними завданнями своєї діяльності, має не випускати з поля зору окреслене питання і вживати заходів, щоб принаймні знизити відсоток самогубств, долучатися до європейських і світових програм

запобігання суїцидам, створювати центри реабілітації і психологічної підтримки.

Крім того, на думку Л. М. Шестопаолової, саме самогубство посідає особливе місце серед факторів смертності з неприродних причин. Померлі внаслідок самогубств становлять на планеті 2 % від числа всіх померлих. Згідно з прогнозом ВООЗ на 2020 рік майже 1 530 000 людей на планеті покінчать із собою та ще в 10–20 разів більше здійснять спроби самогубства [6, с. 5].

Отже, самогубство відноситься до числа негативних явищ, що суперечать моральним нормам суспільства. У сучасному світі самогубство – одна з найактуальніших психологічних і соціальних проблем. Науковці досі не мають точної відповіді на запитання, що саме змушує людей вкорочувати життя та як цьому можна ефективно запобігати.

Зрозуміло, що ефективна система профілактичних заходів щодо запобігання самогубств може бути організована лише на базі всебічних і глибоких наукових досліджень, що виявляють причини та умови виникнення цього явища, розкривають шляхи його прогнозування і можливості усунення. Передусім, потрібно досконало розглядати причини і умови, з якими стикається людина у повсякденному житті, і які в певний момент можуть штовхнути її на злочин проти самої себе.

Багато самогубств відбувається імпульсивно в моменти кризи, коли стає важко впоратися з життєвими негараздами – фінансовими проблемами, завершенням стосунків чи тяжкими хворобами. У зоні ризику знаходяться також люди, які мають алкогольну чи наркозалежність. Крім того, люди, які стали свідками конфліктів чи катастроф, пережили насильство або втрату близької людини, – сильно пов'язані з деструктивною поведінкою. Показники самогубств також високі серед уразливих груп, які зазнають дискримінації.

Отже, самогубство є соціальною проблемою й існує з найдавніших часів. За родоплемінного ладу самознищення носило переважно альтруїстичний характер: самогубством кінчали передусім хворі, особи похилого віку, з тим, щоб позбавити сім'ю, рід або плем'я від турбот. У різних суспільствах і культурах існувало різне ставлення до навмисного позбавлення себе життя: десь воно заохочувалося, а десь вважалося неприпустимим. У деяких країнах існує навіть кримінальна відповідальність за спробу самогубства. В Україні самогубці законом не переслідуються, але проблема суїцидів нікуди не зникла, це – одна з вічних проблем людства.

Незважаючи на широкий інтерес до даної проблеми практично до початку XIX ст. наукового вивчення самогубств не здійснювалося. Лише в кінці XIX ст. з'явилися перші основоположні роботи із суїциду.

Е. Дюркгейм – автор першого соціологічного дослідження феномену самогубства. Е. Дюркгейм називав самогубством кожен смертний випадок, що безпосередньо чи опосередковано є результатом якогось позитивного, чи навпаки, негативного вчинку, який здійснює

сам потерпілий, розуміючи, які будуть наслідки [7, с. 8–9]. Книга Е. Дюркгейма «Самогубство» була надзвичайно актуальною вчора, і такою саме актуальною є і сьогодні. Е. Дюркгейм зазначав, що суспільство постійно знаходиться у русі, воно відокремлюється від традиційних цінностей і норм. Е. Дюркгейм вважав, що головний фактор самогубств – це відсутність соціальної згуртованості, тож можна впевнено зазначити, що і сьогодні – це проблема, яка з кожним днем призводить до втрати чийогось життя, а тому потребує негайного вирішення [7].

Е. Дюркгейм зазначав, що є соціальні та психологічні причини самогубств, але більше був схильний до соціальних. Він вважав, що саме соціальні причини здатні пояснити самогубства, які на перший погляд ніколи не здалися б соціально обумовленими, а які завжди намагалися б пояснити певними сімейними, релігійними чи матеріальними факторами. Тож можна сказати, що і сьогодні відсоток самогубств залежить саме від соціальних причин, пояснивши це тим, що у кожного народу самогубства викликаються, так званими колективними силами.

Я. І. Гілінський зазначав, що суїцид – це вид саморуйнівної, аутодеструктивної поведінки (поряд з алкоголізмом, наркотизмом, курінням) [8, с. 324]. У його дослідженнях, причиною суїциду вказується соціальне розшарування, неоднакове становище соціальних верств в реалізації своїх потреб, цілей і очікувань.

А. Г. Амбрумова визначила суїцидальну поведінку як наслідок соціально-психологічної дезадаптації особи в умовах пережитого мікросоціального конфлікту [9, с. 6–7]. Самогубству сприяє протиріччя між потребами індивіда і здатністю їх задоволення, втрата сенсу життя, психічні розлади.

Едвін Шнейдман поведінку самогубця характеризує зниженням рівня психічної активності, безнадією, безпорадністю, душевним болем і втечею, як від себе, так і соціальної дійсності [10, с. 157].

Науковці з Університету Стенфорда встановили, що найчастіше скоюють самогубства чоловіки [11, с. 288]. Як зазначав Е. Дюркгейм, причина одна – чоловіки більш занурені у життя суспільства, ніж жінки, і так само вони більш підвладні стресам і більше піддаються хвилюванням.

Е. Дюркгейм, ще у далекому 1897 році, спираючись на офіційну статистику, писав, що закінчують життя самогубством частіше чоловіки, ніж жінки, та частіше самотні, ніж сімейні [7, с. 9]. Дюркгейм акцентував увагу на тому, що відсоток самогубств стає більшим з віком – в той час, як психічні розлади досягають свого піку в роки зрілості між 30 і 45 роками [7, с. 11–12]. За сучасними даними, у світі так само – найчастіше люди вчиняють самогубства у період від 30 до 50 років. У XVIII столітті головним чином самогубство досліджувалося як моральна проблема, а в XIX, завдяки Дюркгейму з'являється підхід

до нього, як до соціальної проблеми, що вимагає соціологічного пояснення.

Також потрібно відмітити, що стереотипне твердження про те, що самогубство вчиняють особи через бідність, не підтверджується практикою. Основу людського комфорту становить не матеріальний достаток, а внутрішній стан щастя, який залежить не тільки від зовнішніх обставин, а й від внутрішнього відчуття індивіда. Незважаючи на те, що у кожній науковій дисципліні існують власні визначення і уявлення про сутність даного феномена, усі вони розкривають соціально-психологічну природу суїциду як девіантну поведінку людини, в основі якої знаходяться як зовнішні соціальні, так і внутрішні морально-психологічні причини. Так, наприклад, у Одеській області, яка характеризується відносно благополучними показниками соціально-економічного розвитку, з 2004 по 2006 рр. було вчинено близько 626 самогубств, з них 527 – чоловіками, 99 – жінками. У самому ж місті Одесі скоїли самогубство 216 осіб, чоловіків серед яких було 165, жінок – 50. Тож за три роки в усій Одеській області було скоєно 842 самогубства [12, с. 92].

Самогубства вчиняються з різних причин (економічних, соціальних, психологічних тощо), а також внаслідок злочинів, зокрема, доведення до самогубства. Разом із тим, стабільної позитивної практики соціального реагування як на саме явище самогубства, так і на окремі його вияви в Україні дотепер не випрацьовано, немає належних, науково-обґрунтованих методичних розробок щодо цілої низки складних і актуальних питань реагування на таке негативне соціальне явище і в першу чергу його запобігання. Тим більш бракує навіть точних кількісних характеристик цього явища. Максимально, що робиться при виявленні факту самогубства, так це те, що на підставі незначної кількості документів, недостатньої інформації виноситься висновок про відсутність як події, так і складу злочину доведення до самогубства. Це при тому, що лише в м. Києві щороку внаслідок вчинення самогубства помирає близько 500 осіб. Загалом в Україні щорічно позбавляють себе життя 14–15 тис. чоловік. За такий же період в Україні виносяться лише два вирокі щодо винних у доведенні до самогубства [6].

На підставі вищезазначеного, можна дійти висновків, що теоретичне та практичне дослідження самогубства як соціального явища та його запобігання є доволі важливими і актуальними. Суспільство постійно потребує достовірної інформації про масштаби, характер і причини суїцидального феномену, розроблення та здійснення ефективних заходів запобігання самогубствам та доведенню до самогубства.

Питання, пов'язані із запобіганням самогубству та доведенню до самогубства, особливо з огляду на значну латентність цього явища, є особливо значимі для суспільства і потребують удосконалення як в кримінально-правовій науці, так і в кримінології.

Державні органи і установи, а також громадські організації повинні контролювати, і робити спроби щодо усунення причин самогубств, зниження рівня смертності внаслідок неприродних причин – через самогубства, вбивства і нещасні випадки.

Проте й нині не існує єдиної загальнодержавної програми запобігання самогубств. Власне, у державному бюджеті не передбачено на це коштів, до того ж сама соціально-економічна ситуація в країні залишається суїцидонебезпечною. Смертність через самогубства в Україні набула катастрофічних розмірів.

Список використаних джерел

1. Самогубство: проблема, яка замовчується. *Український медичний часопис*. Прес-служба. URL: <https://www.umj.com.ua/article/129700/samogubstvo-problema-yaka-zamovchuyetsya>.
2. Розанов В. А. Проект міждисциплінарної програми суїцидальної превенції (громадська ініціатива) / Громадська організація «Екологічне здоров'я людини». Одеса, 2007. URL: <http://www.experts.in.ua/baza/doc/download/suicide.pdf>.
3. U VOOZ oprylyudnyly statystyku samohubstv u sviti. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1751388-u-vooz-oprylyudnili-statistiku-samogubstv-u-sviti> [in Ukrainian].
4. Конституція України: Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 30.09.2016. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr>.
5. Ткачова О. В. Самогубство як кримінологічне явище: причини і способи запобігання. *Проблеми законності*. 2018. Вип. 143. С. 181–190.
6. Шестопалова Л. М. Самовбивство: проблема, причини, запобігання: монографія / за заг. ред. В. І. Женунтія. Київ: «МП Леся», 2008. 236 с.
7. Дюркгейм Э. Самоубийство (социологический этюд): монография / пер. с фр.; под ред. В. А. Базарова. М.: Мысль, 1994. 399 с.
8. Гилинский Я. Девиантология: социология преступности, наркотизма, проституции, самоубийств и других «отклонений»: монография. 2-е изд. испр. и доп. СПб.: «Юрид. центр Пресс», 2007. 528 с.
9. Амбрумова А. Г., Тихонечко В. А. Суицид как феномен социально-психологической дезадаптации личности. Актуальные вопросы суицидологии. М., 1978. С. 6–28.
10. Шнейдман Э. Душа самоубийцы: монография. М.: Смысл, 2001. 315 с.
11. Psychological Medicine. (Психологічна медицина.). Issue 02. January 2014. 44 p. P. 279–289. Copyright / Cambridge University Press, 2013.
12. Розанов В. А., Захаров С. Е., Кривда Г. Ф. Завершенные самоубийства в Одесском регионе. *Український вісник психоневрології*. 2006. Т. 14. С. 92–95.